

ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดน
ภาคตะวันออก ของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด¹

Potential in the Management of Eco-community Tourism in the Eastern
Border Communities of Hat Lek Sub-district, Khlong Yai District,
Trat Province

สิตางค์ เจริญวงศ์² วงธรรม สรณะ² เชษฐณรงค์ อรชุน³ ชูวงศ์ อุบาลี⁴
และอังศุมาริน สุขชัยรัตน์โชค⁵

Sitang Chareanwong, Wongtham Sarana, Chetnarat Orachun,
Chuwong Ubalee and Aungsumarin Suchairatanachoke

Received: August 07, 2022

Revised: August 27, 2022

Accepted: September 04, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด เป็นงานวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเสริมจากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบอุปนัย ตีความข้อมูลจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมโดยจำแนกชนิดข้อมูลออกเป็น 2 แบบ คือ การวิเคราะห์แบบใช้ทฤษฎี และเปรียบเทียบข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่น่าไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่องการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจจากฐานรากโดยการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออก: กรณีศึกษา ตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด

²⁻⁶ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี: Rambhai Barni Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: wongtham.s@rbru.ac.th, Tel. 092-9639566

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ผลการวิจัย พบว่า ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศจำแนกได้ 8 ประการ 1) ด้านแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศมีแหล่งท่องเที่ยวที่นำมาสนับสนุนให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ อาทิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนชายแดน 2 แผ่นดิน, แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวทางด้านอนุรักษและการเรียนรู้ 2) ด้านอาหารมีความอุดมสมบูรณ์ในด้านอาหาร การฟื้นฟูระบบนิเวศทำให้มีสัตว์ทะเล 3) ด้านที่พักที่จัดให้บริการแก่นักท่องเที่ยวแบบรีสอร์ทและแบบโฮมสเตย์ 4) ด้านความปลอดภัยมีการเตรียมพร้อมจากภาครัฐและภาคประชาชน 5) ด้านเครือข่ายในการจัดการท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้ชุมชนบ้านหาดเล็กจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ ประกอบด้วย เครือข่ายภาครัฐ เอกชนและประชาชน 6) ด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศโดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นฐาน 7) ด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกชาวบ้านเรียนรู้ นำมาสู่การเสริมสร้างจิตสำนึกในการเห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติระบบนิเวศและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และ 8) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนมีตัวแทนจากไตรภาคีให้มีส่วนร่วมและรับรู้ในการขับเคลื่อนภารกิจเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างมั่นใจส่งผลทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

คำสำคัญ: ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว, ชุมชนเชิงนิเวศ, ชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บ้านหาดเล็ก

บทนำ

บ้านหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด เป็นชุมชนชายแดนชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งทางบกและทางทะเล นับตั้งแต่ พ.ศ.2540 เป็นต้นมา เกิดปัญหาภัยธรรมชาติซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิต วิธีการทำประมงเปลี่ยนแปลงจากการยังชีพเป็นการเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจมากขึ้น (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542) ผลกระทบต่อมาเกิดจากเงื่อนไขจากกฎหมายที่สร้างข้อจำกัดในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ในปี พ.ศ. 2558 สภานิติบัญญัติแห่งชาติประกาศใช้พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2558 มีผลบังคับใช้เมื่อ 28 เมษายน พ.ศ. 2558 พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีข้อกำหนดในการจัดการประมงผิดกฎหมาย ได้แก่ การควบคุมเรือประมงหากไม่ขึ้นทะเบียน ไม่มีใบอนุญาต หรือที่เรียกกันว่า “อาชญาบัตร” จะไม่

สามารถออกจับปลาได้ มีการห้ามใช้เรืออวนลาก การติดตั้งเครื่องมือติดตามเรือสำหรับประมงนอกน่านน้ำขนาด 60 ตันกรอสขึ้นไป รวมถึงการใช้ระบบควบคุมการแจ้งเข้า-ออกของเรือประมงขนาด 30 ตันกรอส ขึ้นไป นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วมีเงื่อนไขอื่น ๆ อีกกว่า 15 มาตรา (คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก, 2559) กฎหมายฉบับดังกล่าวได้ครอบคลุมทั้งกิจการเรือประมงพาณิชย์และประมงพื้นบ้าน เป็นสาเหตุให้เรือประมงพาณิชย์บางส่วนย้ายไปประกอบกิจกรรม ณ ท่าเรือปากคลอง ประเทศกัมพูชา เพื่อหาปลาในเขตน่านน้ำของกัมพูชา และขนส่งสินค้าประมง เมื่อเรือประมงพาณิชย์ส่วนใหญ่ขยับขยายออกจากพื้นที่จึงส่งผลให้เศรษฐกิจในพื้นที่บ้านหาดเล็กซบเซายิ่งขึ้นไปอีก ชาวบ้านที่อาศัยอยู่พยายามปรับตัวให้สามารถดำรงวิถีชีวิต แต่ผลกระทบจากกฎหมายทำให้กลุ่มผู้ทำประมงพาณิชย์ต้องย้ายฐานทำกินบางส่วนหยุดทำกิจกรรมประมง ชาวประมงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบจากข้อกำหนดของพระราชบัญญัติประมง พ.ศ.2558 และฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560 (ราชกิจจานุเบกษา, 2558) กล่าวคือผู้ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านไม่สามารถที่จะทำประมงนอกชายฝั่ง (3 ไมล์ทะเล)

การเผชิญกับความเสี่ยงที่กล่าวมานั้นส่งผลให้ชาวบ้านไม่สามารถแสวงหารายได้จาก การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากทรัพยากรทางธรรมชาติทางทะเลหรือการทำประมงได้อย่างเพียงพอ นำมาสู่การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณเขต 3 ไมล์ทะเล คนหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งออกนอกพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพอื่น (ศรวุฒิ ขาวคม, 2564, 3 เมษายน 2565) นอกจากนี้ปัญหาจากสถานการณ์ที่กล่าวมาแล้ว ชาวบ้านยังเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับระบบนิเวศ ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ของตำบลหาดเล็กมีเทือกเขาบรรทัดกั้นระหว่างไทยกัมพูชา ไม่สามารถทำเกษตรเฉกเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ ชาวบ้านใช้พื้นที่เชิงเขาบรรทัดเป็นที่พักอาศัย ส่วนทางด้านทิศตะวันตกติดอ่าวไทย ดังนั้นจึงมีชาวบ้านปลูกที่อยู่อาศัยอยู่ในทะเล หรือ “เรียกว่าบ้านในน้ำ” อีกทั้งสถานการณ์การแพร่ระบาดของ Covid19 ทำให้ตลาดการค้าชายแดนบ้านหาดเล็กต้องปิดชายแดนและตลาดการค้าส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง อาทิ กลุ่มที่ประกอบอาชีพสองแถวคอยรับนักท่องเที่ยวต้องหยุดดำเนินการ กลุ่มผู้ค้าปลีกและส่งบริเวณชายแดนหลายร้านต้องปิดตัวลงการที่ไม่สามารถเดินทางข้ามแดนได้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจการค้าในพื้นที่จึงได้รับผลกระทบมากยิ่งขึ้น (วิชัย กิมสร้อย, 2564, 3 เมษายน 2565) สถานการณ์ที่กล่าวถึงข้างต้นทำให้ชุมชนให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจบนฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการทำประมงเชิงอนุรักษ์ควบคู่กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในชุมชน รวมทั้งสงวนอาชีพประมงพื้นบ้านให้คงอยู่ เพราะเป็นเพียงอาชีพเดียวที่สร้างรายได้หลักให้ชุมชน

การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวที่ผ่านมาของตำบลหาดเล็ก เกิดขึ้นราว พ.ศ.2562 โดยมีการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศการทำกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพประมง การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน งานเทศกาลประเพณี ลอยกระทง 2 แผ่นดิน กิจกรรมการแพเปือก เป็นต้น ต่อมาจัดตั้งคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหาดเล็ก มีกลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนของประชาชนจากทุกหมู่บ้านเป็นคณะกรรมการฯ แต่การขับเคลื่อนกิจกรรมที่กล่าวมาเป็นการดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม (สมประสงค์ ช่อลัดดา , สัมภาษณ์ 26 สิงหาคม 2564) ทำให้การจัดการท่องเที่ยวของตำบลหาดเล็กเป็นเรื่องเฉพาะ 'ไม่ได้นำศักยภาพของชุมชนเชิงนิเวศที่เป็นจุดเด่น รวมถึงหลักในการบริหารจัดการกลุ่มยังไม่ได้มีการจัดทำอย่างเป็นรูปธรรม (ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม , สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2564)

จากข้อเสนอ World Tourism Organization อธิบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนหากมีการวางแผนพัฒนาการจัดการที่ดี การท่องเที่ยวจะทำให้เกิดอาชีพในชุมชน สร้างรายได้และเป็นโอกาสให้เกิดการประกอบธุรกิจ ย่อมส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติในชุมชน โบราณคดีประวัติศาสตร์ ศิลปะงานหัตถกรรมและวัฒนธรรมประเพณีช่วยในการพัฒนาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิ ในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน สำหรับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์
2. ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมีทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
3. ด้านการจัดการ มีกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงาน เพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้ออำนวยประโยชน์ที่เอื้อต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้

ระหว่างผู้มาเยือน กับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ วัฒนธรรม

4. ด้านการเรียนรู้ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้ และ ความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้ มาเยือนกับชาวบ้านอีกทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ วัฒนธรรม

จากหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้กล่าวมาทำให้เห็นได้ว่าการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ เน้นพื้นที่ทางธรรมชาติ ระบบสังคม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ควบคู่กันไป ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังก่อให้เกิดการกระจายรายได้ ผลประโยชน์แก่ชาวบ้านในพื้นที่และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้น ควรนำไปสู่ความยั่งยืนภายใต้การมีส่วนร่วมจากในระดับชุมชนรวมไปถึงนักท่องเที่ยว ดังนั้นหาก ชาวชุมชนมีความเข้าใจย่อมสามารถจัดการตนเองและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างมีศักยภาพ ในการสร้างรายได้บนฐานของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จะทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ คณะผู้วิจัยจึงศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของ ชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจฐาน รากโดยการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของตำบลหาด เล็ก อำเภอลองใหญ่ จังหวัดตราด

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้เป็นงานวิจัยแบบปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participation Action Research-par) มีดำเนินการดังนี้

พื้นที่ที่ศึกษา คือ ชุมชนบ้านหาดเล็ก ตำบลหาดเล็ก อำเภอลองใหญ่ จังหวัดตราด ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ภาครัฐในระดับการวางแผนนโยบาย ระดับปฏิบัติงาน ชาว ชุมชน ผู้นำท้องถิ่น

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาเอกสาร ได้แก่ เอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรองใช้เพื่อการ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ รูปแบบในการจัดการ

จัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ เพื่อนำมาใช้เป็นองค์ความรู้ประกอบการจัดการท่องเที่ยว และเป็นข้อมูลในการออกแบบแนวสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการหาข้อมูลในพื้นที่ (Field Research) และสัมภาษณ์จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ทั้งในระดับการวางนโยบายและในระดับปฏิบัติงาน คนในชุมชน ผู้นำท้องถิ่น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่นิยมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกนี้ผู้วิจัยจะนำมาใช้ในการศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

3. การสังเกตการณ์ วิธีการนี้จะเป็นรูปแบบการเก็บข้อมูลเสริมวิธีการอื่น ๆ โดยใช้ในกระบวนการสังเกต เช่น กิริยาท่าทางในการเข้าร่วมประชุม การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสะท้อนปัญหา ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และชาวบ้านกับหน่วยงานอื่น ๆ เป็นต้น

4. การเสวนากลุ่ม เป็นการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง โดยจะเป็นลักษณะของการนั่งจับเข่าคุยกันระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านที่มีตัวแทนมาจากผู้นำท้องถิ่น (กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน) ผู้นำทางธรรมชาติ ปราชญ์ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เป็นต้น

5. การตรวจสอบข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ นอกจากนั้นยังตรวจสอบข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้หลักการสามเส้า ได้แก่ การตรวจสอบด้านข้อมูล การตรวจสอบแหล่งเวลา การตรวจสอบสถานที่ การตรวจสอบบุคคล

กระบวนการในการดำเนินการวิจัยได้แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นต้นน้ำ เป็นการลงพื้นที่สร้างสัมพันธ์กับชุมชนและสำรวจประเด็นปัญหาของชุมชน โดยดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน บริบทและศักยภาพของชุมชน เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเตรียมคนที่จะนำมาสู่การทำวิจัย ที่สำคัญได้แก่ ผู้นำชุมชนประมง ผู้นำกลุ่มท่องเที่ยว กำนันผู้ใหญ่บ้าน และเทศบาลตำบลหาดเล็ก

ขั้นกลางน้ำ นำวิธีการเชิงคุณภาพผสมกับปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยการให้ข้อมูลข่าวสารกับนักวิจัยชาวบ้าน ในประเด็นที่เกี่ยวกับกับเศรษฐกิจฐานราก การปรึกษาหารือในส่วนของประเด็นและขอบเขตในการดำเนินวิจัย จึงทำให้เกิดการปรึกษาหารือกับนักวิจัยชุมชนเพื่อกำหนดประเด็นปัญหาวิจัยร่วมกัน ต่อมานักวิจัยชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยมาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน, จากนั้นจึงร่วมมือในการทำวิจัย นักวิจัยฝ่ายวิชาการจะเสริมสร้างความรู้ในการทำวิจัยให้กับนักวิจัยชาวบ้านในเรื่องของ

เทคนิคและวิธีการทำวิจัยเบื้องต้น ได้แก่ หลักของการสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลการวิจัย หลังจากนั้นที่มิชชันนารีและนักวิจัยชาวบ้านจะร่วมปฏิบัติกรวิจัย การวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยร่วมกัน ต่อมาจึงมีการเสริมพลังอำนาจโดยการจัดเวทีคืนข้อมูลให้กับชุมชนเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปใช้ โดยมีนักวิจัยชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้จากการทำการวิจัยให้กับชุมชนเพิ่มเติม

ขั้นปลายน้ำ (การประเมินผลวิจัย) เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับการวัดผลสำเร็จของการดำเนินการวิจัย เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัยว่าครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ โดยการจัดเวทีชุมชนเพื่อนำเสนอผลการวิจัย การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถนำผลของการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบอุปนัย เพื่อตีความข้อมูลจากสิ่งที่ เป็นรูปธรรมโดยจำแนกชนิดข้อมูล ออกเป็น 2 แบบ คือ

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือการตีความสร้างข้อสรุป ข้อมูลจากสิ่งที่ เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนก ข้อมูลเป็นชนิด (Typologies) โดยใช้การวิเคราะห์ใน 2 รูปแบบ คือ ได้แก่

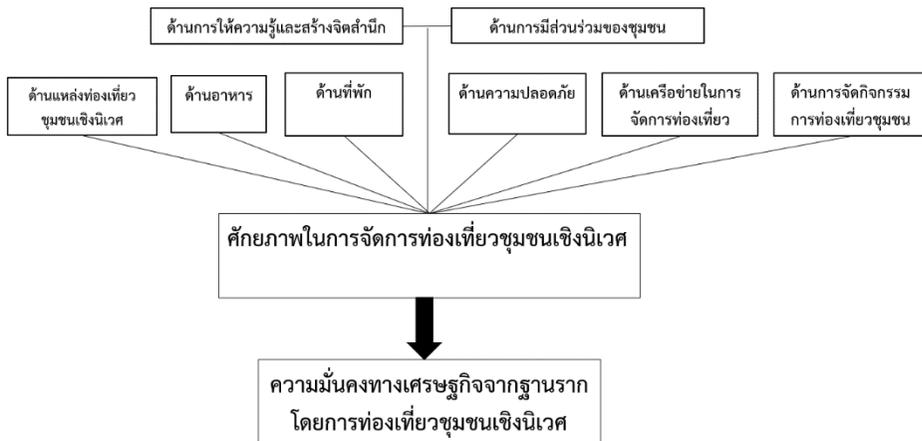
ก. *การวิเคราะห์แบบใช้ทฤษฎี* ประกอบด้วย การวิเคราะห์การกระทำ (Acts) เป็นการวิเคราะห์พฤติกรรมและท่าทีของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละเวที สังเกตพฤติกรรม การแสดงความคิดเห็น และนำมาวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวยุคชุมชนเชิงนิเวศที่จะสอดคล้องกับ พฤติกรรมและลักษณะนิสัย ตลอดจนความรู้ความสามารถของแต่ละคนได้

- การวิเคราะห์กิจกรรม (Activities) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนใน การจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศให้สอดคล้องกับชีวิต หรือนำประเพณีหรืออัตลักษณ์ ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ เป็นต้น

- การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Relationship) เป็นการวิเคราะห์ โครงสร้างของชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลหาดเล็ก ว่ามีใครมาจากกลุ่มไหนและมีความ ชัดแย้งอย่างไร เพื่อที่จะนำไปสู่การสร้างข้อเสนอและการตกลงผลประโยชน์ที่ลงตัวของชุมชนใน การจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ในชุมชน

- การวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) ใน งานวิจัยขั้นนี้คณะผู้วิจัยเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนจึงทำให้มีข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพใน การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

ข. การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือการใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยการนำข้อมูลต่าง ๆ ทั้งข้อมูลเชิงสถิติ ข้อมูลเอกสารหลังจากนั้นนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเป็นปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยต้องการ

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออกเฉียง ของตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด พบว่า ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ สามารถจำแนกได้ 8 ประการ ดังนี้

1. ด้านแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ มีแหล่งท่องเที่ยวที่จะสามารถนำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ ได้แก่ 1.1 เชิงนิเวศ 1.2 เชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนชายแดน 2 แผ่นดิน 1.3 เชิงวัฒนธรรม และ 1.4 เชิงอนุรักษ์และการเรียนรู้ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 เชิงนิเวศ พบว่า เป็นพื้นที่ชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออกเฉียงที่มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ ได้แก่ มีชายหาดเล็กที่มีขนาดเล็กที่สุดในภาคตะวันออกเฉียง มีขนาดพื้นที่กว้าง 6 เมตร ในพื้นที่ยังมีป่าชายเลนครอบคลุมพื้นที่กว่า 100 ไร่ แต่หลังเกิดพายุโซนร้อน เมื่อ พ.ศ. 2540 สูญเสียป่าชายเลนจึงส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ทะเล ต่อมามีการขับเคลื่อนของกลุ่มชาวบ้านเพื่อฟื้นฟูป่าชายเลน ปีพ.ศ.2558 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ จากกรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ภาคตะวันออกเฉียง) สร้าง

สะพานคอนกรีตระยะทาง 30 เมตร ทำให้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวสัมผัสความร่วมมือกันและสามารถอนุรักษ์ป่าชายเลนร่วมกัน พ.ศ.2559 มีการก่อสร้างสะพานเพิ่มขึ้นอีก 60 เมตร

นอกจากที่กล่าวมาแล้วในพื้นที่ที่มีส่วนที่แคบที่สุดในประเทศไทย ณ บริเวณหมู่ที่ 2 บ้านโชดทราย เมื่อวัดระยะจากบริเวณภูเขาถึงชายทะเลมีความกว้าง เพียง 450 เมตร ปัจจุบันมีการปรับปรุงสถานที่สำหรับนักท่องเที่ยว เป็นจุดชมวิวที่นักท่องเที่ยวสามารถขึ้นไปถ่ายรูป ขึ้นชมบรรยากาศและทิวทัศน์ สามารถมองเห็นเกาะกูดได้ในระยะไกล

1.2 *เชิงประวัติศาสตร์ของชุมชนชายแดน 2 แผ่นดิน* คนไทย 2 แผ่นดิน หมายถึง คนไทยที่มีเชื้อสายไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนไทยกัมพูชา ในอดีตพื้นที่แห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดปัจจันตคีรีเขต แต่ชาวบ้านในชุมชนของทั้ง 2 ประเทศยังไปมาหาสู่ โดยมีการสื่อสารเป็นภาษาไทยและกัมพูชา จากประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่เชื่อมร้อยความเป็นชุมชนชายแดน 2 แผ่นดินร่วมกัน ยังมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องพันประวัติศาสตร์การเมืองของไทย หลังเกิดเหตุรัฐประหารในประเทศไทย พ.ศ.2500 จอมพล ป.พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรี ลี้ภัยทางการเมืองโดยล่องเรือออกนอกประเทศ จากการเหตุการณ์ในครั้งนั้น จึงนับได้ว่าบ้านหาดเล็กเป็นจุดสุดท้าย หรือ ก้าวสุดท้าย ของจอมพล ป. ที่มีได้กลับมาที่ประเทศไทยอีกเลย

1.3 *เชิงวัฒนธรรม* สภาพภูมินิเวศเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเล ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงจึงสร้างบ้านเรือนอยู่ในน้ำ ต่อมากรมเจ้าท่าได้ยกให้เป็นต้นแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยเรียกว่า “หาดเล็กโมเดล” ปัจจุบันชุมชนในน้ำ มี 2 หมู่บ้านได้แก่ บ้านคลองมะขาม (หมู่ที่1) และบ้านโชดทราย (หมู่ที่ 2) ชาวประมงจะจอดเรือประมงเทียบสะพานหน้าบ้าน ซึ่งชาวบ้านสามารถดูเรือและรักษาภูมินิเวศน์ การบริหารจัดการชุมชน การจัดการขยะ การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ไปพร้อมกัน

1.4 *เชิงอนุรักษ์และการเรียนรู้* การอยู่อาศัยและเคยสูญเสียความสมดุลจากภัยธรรมชาติ ชาวบ้านบางส่วนเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการอนุรักษ์ภูมินิเวศน์เพื่อการดำรงวิถีชีวิตต่อมาได้เมื่อมีการทำกิจกรรมร่วมกันจึงรวมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น การทำโครงการบ้านปลา-ธนาคารปู การอนุรักษ์ป่าชายเลน การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อรักษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน การส่งเสริมและปลูกฝังเยาวชนให้เรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และเรียนรู้เกี่ยวกับศักยภาพของพื้นที่

2. *ด้านอาหาร* พบว่า หลังจากเผชิญกับการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ทางทะเล ทำให้เกิดความร่วมมือในการฟื้นฟูระบบนิเวศจนมีสัตว์ทะเล อาทิ ปลาทะเล (ปลาสละ ปลาแข่งไก่ ปลาอินทรีข้าง, ปลาข้างเหลือง ปลาकुเลา ปลาโคก ปลาเก๋า) หมึก หอยนางรม กุ้ง เคย

หอยแมลงภู่ (เป็นแหล่งผลิตหอยแมลงภู่) หอยตะไกรม หอยเม่น หอยเสียบ หอยหนาม แมงดาทะเล หอยเสียบ หอยป็น ปลากระทัก (ส่งออกในประเทศทำเป็นน้ำปลา) แมงกะพรุน (ต้องผัดอินทรี) เพิ่มขึ้นนอกจากนั้นชาวบ้านยังสามารถฟื้นฟูเมนูอาหารพื้นบ้านของตำบลหาดเล็กที่เกือบหายสาบสูญได้ เช่น ปลาเจียน น้ำจิ้มกระบั้ง เป็นเมนูอาหารพื้นบ้าน รับประทานคล้ายเมี่ยงคำ มีวัตถุดิบที่สำคัญคือ ปลาทะเลที่หาได้ทุกฤดูกาล ได้แก่ ปลาโคก ปลากระปี่ กินกับเครื่องเคียงได้แก่ ใบโหระพา ผักชีโร ผักกาดขาว เป็นต้น

ทะเลกะปิ ตำบลหาดเล็ก สามารถผลิตกะปิจาก “เคยดำ” ที่ได้มาจากการการด่ำลงไปช้อนเคยขึ้นมาทำให้ “เคย” ไม่มีส่วนผสมของกรวดทราย เมื่อนำมาผลิตกะปิจึงทำให้มีความสะอาดและมีกลิ่นหอม

ปูใบน้ำจิ้มมะขาม เป็นปูพื้นถิ่นลักษณะตัวเล็กแต่ก้ามใหญ่ ซึ่งก้ามขนาดใหญ่นี้จะหลุดหรือหักออกได้ตามธรรมชาติและจะงอกขึ้นใหม่ หากจับปูใบได้ชาวบ้านจะบริโภคเพียงก้ามปูที่และปล่อยตัวปูให้เจริญเติบโตต่อไป นอกจากนั้นมีสินค้าของฝาก เป็นสินค้าอาหารทะเลแปรรูปไว้บริการนักท่องเที่ยวตลอดทั้งปี

3. ด้านที่พัก พบว่า มีที่พักให้บริการแก่นักท่องเที่ยว แบบรีสอร์ท ราคาเริ่มต้นที่ 400 บาท มีทั้งแบบเตียงเดี่ยว เตียงคู่ รองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวน 30 คน และที่พักแบบโฮมสเตย์ มีเป็นห้องพักที่จัดทำขึ้นโดยกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน มีพื้นที่ปิ้งย่างและจัดเลี้ยงเล็ก ๆ ราคาเริ่มต้น 500 บาท และมีที่พักที่บริหารจัดการโดยชาวบ้านในชุมชน ในปัจจุบัน (มิถุนายน 2565) มีการจดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการบริการนักท่องเที่ยวในส่วนของที่พักและอาหาร

4. ด้านความปลอดภัย พบว่า พื้นที่ชายแดนมีความเข้มงวดในด้านความปลอดภัย ที่ผ่านมาสามารถสนับสนุนด้านการท่องเที่ยว อาทิ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการรักษาความปลอดภัย ได้แก่ ตำรวจ ตำรวจน้ำ หน่วยงานกู้ภัยสว่างบุญช่วยเหลือ , ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง, กองบัญชาการป้องกันชายแดนจันทบุรีและตราด และมาตรการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ส่วนการท่องเที่ยวทางน้ำการเป็นชาวประมงพื้นบ้านจึงมีความเชี่ยวชาญจะจัดกิจกรรมในช่วงที่ไม่มีลมมรสุม ก่อนออกเรือจะตรวจสอบสภาพภูมิอากาศก่อน

5. ด้านเครือข่ายในการจัดการท่องเที่ยว พบว่า เครือข่ายที่สามารถสนับสนุนให้ชุมชนบ้านหาดเล็กสามารถจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ จำแนกออกเป็น 3 เครือข่าย ได้แก่ 1) เครือข่ายภาครัฐ กลุ่ม/องค์กรสนับสนุนการท่องเที่ยวชุมชนได้แก่ ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยว

และกีฬา จังหวัดตราด,สำนักงานทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ 1 (ระยอง) เทศบาลตำบลหาดเล็ก, กลุ่มองค์กรประมง, กำนันผู้ใหญ่บ้าน, โรงเรียนบ้านคลองมะขามและโรงเรียนบ้านหาดเล็ก(มัคคุเทศก์น้อย) 2) เครือข่ายภาคเอกชน ได้แก่ เครือข่ายผู้นำท้องถิ่น การค้าระหว่างแดนไทย-กัมพูชา,หอการค้าจังหวัดตราดและ 3)เครือข่ายภาคประชาชน กลุ่มวิสาหกิจแปรรูปและพืชสมุนไพรบ้านหาดศาลเจ้า,กลุ่มวิสาหกิจท่องเที่ยวโดยชุมชนสองแผ่นดิน, วิสาหกิจพืชสมุนไพรหาดเล็ก

6. ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นพื้นฐาน ได้แก่ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และการอนุรักษ์ ได้แก่ การวางแผนปะการัง ปล่อยพันธุ์ปู การวางซั้งเชือก การปลูกป่าชายเลน และ 2) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ได้แก่ การชมวิถีชีวิตชุมชนประมงในน้ำ, เทศกาลลอยกระทง 2 แผ่นดินหมู่ที่ 4, เทศกาลสื่อกี๋ 2 แผ่นดิน, พิธีบุญปล่อยเรือก่อกองพระทราย, กิจกรรมนมัสการพระเกจิอาจารย์ (หลวงพ่อบ๊อง หลวงพ่อเวียน หลวงพ่อรอด), การแห่ดอกไม้แดง (ปลัดขิก), สักการศาลเจ้าแม่หาดเล็ก และนมัสการเจ้าพ่อองค์โต เป็นต้น

7. ด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก ผลกระทบจากสถานการณ์ที่ผ่านมาทำให้ชาวบ้านเรียนรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึก การเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกันของชาวบ้านและส่งต่อกระบวนการในท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เกิดบุคลากรที่มีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศ การอนุรักษ์ ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการนำเที่ยวและชุมชน เช่น นายศรวุฒิ ขาวคม หรือลุงเอก เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติ

8. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการรวมกลุ่มกันเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน พ.ศ.2562 มีการแต่งตั้งคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตำบลหาดเล็กโดยมีตัวแทนจากไตรภาคี ชาวบ้านมีส่วนร่วมและรับรู้ในการขับเคลื่อนภารกิจเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชน ส่งผลทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติและร่วมกันส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้มีองค์กรภาครัฐ มีส่วนในการหนุนเสริมกิจกรรมจนเกิดความคล่องตัว ดังนี้

8.1 การแต่งตั้งคณะกรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหาดเล็ก เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนสร้างเครือข่ายในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว โดยมีกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้ามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกระจายตัวไปตาม

หมู่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลหาดเล็ก อาทิ นายศรวุฒิ ชาวคม นายเอก หรือลุงเอก อายุ 65 ปี เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ชาวประมง ผู้นำชุมชน เป็นคนไทย 2 แผ่นดินที่สามารถที่สื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและกัมพูชา มีเยาวชนจากโรงเรียนในพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมเป็นมัคคุเทศก์น้อยที่สื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและกัมพูชาให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

8.2 ความร่วมมือจากนักธุรกิจการค้าชายแดน ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความสามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและกัมพูชา ศักยภาพดังกล่าวนำมาสู่ในการเจรจาการค้า การสร้างเครือข่ายทางธุรกิจระหว่างประเทศ นำมาสู่การสร้างรายได้เกิดมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม สามารถส่งต่อความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่เข้ามาเที่ยวและทำกิจกรรมต่าง ๆ (ทั้งในเชิงธุรกิจและการท่องเที่ยว)ในตำบลหาดเล็กและพื้นที่ใกล้เคียง

8.3 เกิดการรวมกลุ่มจัดตั้งตามความถนัดของพื้นที่ภายใต้วิสาหกิจชุมชน ได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชน 2 แผ่นดินบ้านหาดเล็ก 2) วิสาหกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลหาดเล็ก 3) วิสาหกิจชุมชนอาหารทะเลและพืชสมุนไพรบ้านหาดศาลเจ้า เหตุผลส่วนหนึ่งของจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนเพื่อเป็นผลักดันการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศในตำบลหาดเล็ก เป็นต้น ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นได้ว่า ชาวชุมชนได้นำประสบการณ์จากอดีต องค์ความรู้จากการทำงาน กิจกรรม การเผชิญจากในอดีตมาการขับเคลื่อนกิจกรรมที่สามารถนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศในระยะต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

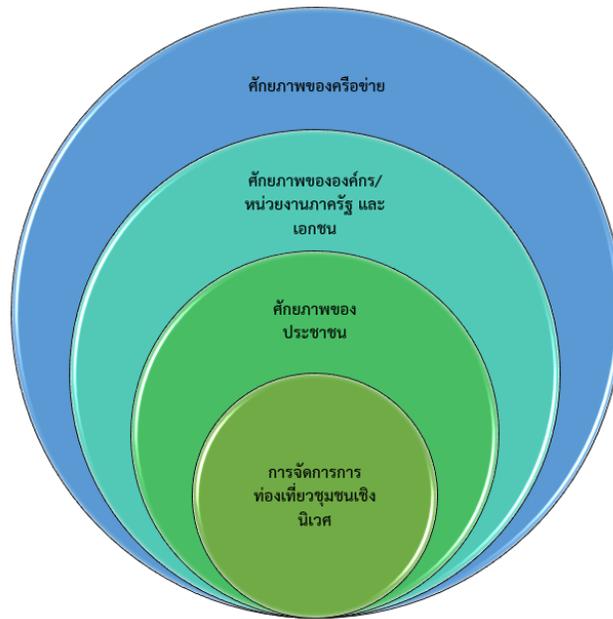
จากผลการวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศไม่สามารถดำเนินการอย่างยั่งยืนหากขาดความเชื่อมโยงระหว่างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ และการมีส่วนร่วมของบุคคล/องค์กร ได้แก่ ชาวบ้าน เครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ นอกจากนี้ ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศต้องเชื่อมโยงถึงศักยภาพเชิงพื้นที่และกลุ่มคน การรวมเป็นกลุ่มย่อย เช่น การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทำให้แต่ละกลุ่มมีพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มต่าง ๆ และนำไปสู่การจัดการกิจกรรมตามเป้าประสงค์ของกลุ่ม เนื่องจากการขับเคลื่อนแบบปัจเจกชนส่วนใหญ่ไร้อำนาจในการต่อรองกับภาคส่วนอื่นอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของหทัยรัตน์ วัฒนพฤกษ์ (2563) พบว่า ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าดึงดูดใจ ทั้งในด้าน

การเข้าถึง การจัดการรูปแบบ เส้นทาง เรือนำเที่ยว ผู้นำเที่ยว อาหารและสิ่งอำนวยความสะดวก และสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรธรรณกุลย์ เตี้ยไพบูลย์ (2557) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือการมีส่วนร่วมอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติด้านพื้นที่ บุคคลและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องภายในและภายนอกชุมชน การจัดการภายในชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม ก่อนจัดการทรัพยากรในชุมชนทั้งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม การจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนกลุ่มออมทรัพย์กองทุนหมู่บ้านและกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมพัฒนาร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว การสร้างการเรียนรู้ให้คนในชุมชนการจัดการการท่องเที่ยว การมีผู้นำที่เข้มแข็ง และได้รับการยอมรับสามารถสร้างความน่าเชื่อถือพร้อมทั้งเป็นผู้ที่มีบทบาทด้านการท่องเที่ยว ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว การสร้างการเรียนรู้ให้คนในชุมชน โดยใช้ปัจจัยที่มีอยู่ในชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่นเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวและการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ชุมชนยังสามารถพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามปัจจัยชี้วัดประสิทธิภาพและประสิทธิผลจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อกำหนดแผนแนวทางและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

การวิจัยที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านในตำบลหาดเล็กเกิดความตระหนักรู้ถึงศักยภาพของตนเองและพื้นที่ โดยจะเห็นได้จากการนำเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐและองค์กรอื่น ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมจนนำมาสู่การผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมินิเวศ การร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมพัฒนาร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยว การสร้างการเรียนรู้ให้คนในชุมชน การจัดการการท่องเที่ยว โดยเห็นได้จากการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านสถานที่ อาหาร ความปลอดภัย บุคลากรรวมถึงมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจ การจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจเป็นการสะท้อนให้เห็นได้ว่า ชาวชุมชนได้นำประสบการณ์จากอดีต องค์ความรู้ต่าง ๆ รวมถึงการเผชิญกับปัญหาภาคขับเคลื่อนกิจกรรมที่สามารถนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศในระยะต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการของพลังเครือข่าย

สำหรับองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ เป็นภาพวงกลมซ้อนทับกัน คณะวิจัยต้องเสนอให้เห็นถึงพลังของเครือข่าย (Network Power) จากการประสานความร่วมมือแบบไตรภาคี ซึ่งประกอบด้วย ภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชนทุกระดับ (ทั้งภายใน/นอกกลุ่ม หรือแม้แต่ต่างประเทศ) อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จะก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมได้อย่างยั่งยืน ดังที่เห็นจากกรณีการศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ ทำให้เห็นได้ว่าการขับเคลื่อนทุกกิจกรรม มีการบูรณาการอย่างรอบด้านทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง (ในที่นี้หมายถึงการเมืองในระดับท้องถิ่น) โดยมีการดำเนินการร่วมกันอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจึงจะนำมาสู่สัมฤทธิ์ผลที่ยั่งยืน นอกจากนั้นนำมาสู่ความมั่นใจ (ให้กับภาคประชาชน) ในการสร้างอำนาจต่อรองที่นำไปสู่การพัฒนากิจกรรมอื่น ๆ ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรพัฒนาพื้นที่ที่เรียกว่า “ส่วนที่แคบที่สุดในประเทศไทย” เนื่องจากที่ผ่านมาเมื่อมีการศึกษาดูงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เดินทางมาในพื้นที่ตำบลขนาดเล็กที่แหวะพัก

ถ่ายภาพ แต่ไม่สามารถใช้เวลาอยู่ในบริเวณนี้ได้ยาวนานเนื่องจากสภาพอากาศร้อน จึงควรปรับปรุง การ สร้างความร่มรื่นและดูแลสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อพัฒนาไปเป็นจุดเช็คอินได้ในอนาคต

2. ควรมีการพัฒนาจุดเช็คอินในสถานที่ของชุมชนที่มีสถานที่ ร่มรื่นล้อมรอบ ไปด้วย ระบบนิเวศที่สมบูรณ์หลายแห่ง เช่น ต้นไม้อายุกว่า 100 ปีในบ้านหมู่ 3 บ้านหาดศาลเจ้า , ชายหาดเล็กที่มีความกว้างเพียง 6 เมตร นอกจากนั้นยังเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ หรือที่ เรียกว่า “เก้าสุดท้ายของจอมพล ป พิบูลสงคราม” การพัฒนาจุดเช็คอินเหล่านี้ องค์กรปกครอง ท้องถิ่นหรือชุมชน อาจร่วมกันพัฒนาโดยไม่ต้องลงทุนใหม่

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. บุคคล กลุ่มหรือชุมชน ควรพัฒนาศักยภาพตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน ภาษาการพัฒนาบทบาทในการทำหน้าที่เป็นวิทยากรโดยทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ความสามารถ และการดูแลอนุรักษ์ระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติให้กับนักท่องเที่ยว การพัฒนาเยาวชนให้ เป็นมัคคุเทศก์น้อย เป็นการปลูกฝังและสร้างคุณค่าแก่เยาวชนที่กำลังเติบโตให้มีความตระหนักรู้ ถึงคุณค่าของระบบนิเวศ อีกทั้งการที่ชุมชนหาดเล็กมีเยาวชนไทยและกัมพูชาที่เรียนหนังสือจึงมี ความสัมพันธ์เกิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภาษา วัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิตของชุมชน การเสริมสร้าง ศักยภาพในลักษณะนี้ นอกจากจะทำให้เกิดคุณค่าในตนเองแล้ว ยังเป็นสร้างเครือข่ายใน ระดับประเทศอีกด้วย

2. ด้านการพัฒนาศักยภาพเครือข่าย สถานการณ์โควิดเบาบางลงแล้วชาวบ้าน องค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ ควรเตรียมความพร้อมในด้าน สาธารณูปโภค ด้านสถานที่ ด้านกิจกรรม ด้านบุคลากร (ด้านการบริการและการสื่อสาร) เป็น การขยายฐานการท่องเที่ยวระหว่างประเทศในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยหัวข้อศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชน ชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออกของตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ได้หยิบยกผล การศึกษาบางส่วนมาจากงานวิจัยเรื่อง การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจจากฐานรากโดยการ ท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชนชายฝั่งชายแดนภาคตะวันออก: กรณีศึกษา ตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด เป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรม แผน งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564 ในการนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณเทศบาลหาดเล็กและภาคีที่อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานวิจัยตาม

แผนที่กำหนด ขอขอบคุณนายประเสริฐ ศิริ (ลุงโจ๊ต) นายศรวุฒิ ขาวคม (ลุงเอก) นายสุบิน บุญตูป (พี่เอ๋) นายกาจพล ฝอยทอง และชาวชุมชนบ้านหาดเล็ก และอีกหลายท่านที่คณะผู้วิจัยมีความสามารถเอื้อนามได้อย่างครบถ้วน ณ ที่นี้ ทุกท่านมีส่วนอย่างสำคัญในการให้ข้อมูล การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานวิจัยชิ้นนี้จนสำเร็จลุล่วง คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่าน ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดตราด เข้าถึงได้จาก <https://www.museumthailand.com/th/794/storytelling>.
- คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก. (2559). คู่มือการส่งเสริมการพัฒนา “ระบบเศรษฐกิจฐานราก”. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนขบวนองค์กรชุมชน และสำนักสื่อสารการพัฒนา สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- พระราชบัญญัติการประมง. (2558, 13 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 132 ตอนที่ 34 ก, หน้า 1-41.
- วิชัย กิมสร้อย. (2564, 3 เมษายน). ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชน. (นางสาววงธรรม สรณะ, ผู้สัมภาษณ์).
- ศรวุฒิ ขาวคม. (2564, 3 เมษายน). ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชน. (นางสาวสิตางค์ เจริญวงศ์, ผู้สัมภาษณ์).
- สมประสงค์ ซ่อลัดดา. (2564, 26 สิงหาคม). ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศของชุมชน. (นางสาวสิตางค์ เจริญวงศ์, ผู้สัมภาษณ์).
- หทัยรัตน์ วัฒนพลกษ. (2563). การจัดการการท่องเที่ยวประมงพื้นบ้านเพื่อสนับสนุนเมืองเก่าสงขลา เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน. *มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 8(1), 32-41.
- World Tourism Organization. (2004). Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations A Guidebook (English version). Retried from <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284407262>.